

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

Dr. Gonca OKTAY KOÇOĞLU
Dr. Gülgün ASAR

Cumhuriyet aslında bir kadın devrimidir. Daha önceki dönemlerde, eğitim, sosyal, hukuk ve siyaset alanında erkekler ile arasındaki eşitsizlikler gittikçe artarken cumhuriyet ile birlikte Türk kadını çağ atlamıştır. Örneğin, elli bin erkek nüfusa bir milletvekilinin seçilmesi öngörülen I. Meşrutiyet Kanun-i Esasisi, 1876 yılında yürürlüğe girmiştir. Ne bu tarihte, ne de daha sonraki tarihlerde kadının seçme hakkından hiç bahsedilmemektedir. Hatta, 1924 yılında Cumhuriyet'in ilanından 6 ay sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17. oturumunda, kadınların seçme ve seçilme hakkı şöyle dursun, seçim gereği yapılacak nüfus sayımına kadınları da dahil etmek konusundaki yasa önerisi şiddetle tartışılıp, Mustafa Kemal'in fikirlerinin savunucusu olarak orada bulunan Tunalı Hilmi Bey, "nisaiyundan" yani "kadın kesiminden" "feminist" olarak itham edilmiştir. Bu ilgi çekici tartışma, kadınların bu hakka ihtiyaç duyduklarında ve hazır olduklarında zaten talep edeceklerine o günlerde inanmayı seven, bu inanca sığınan bir grup tarafından "kadınlar için istenen bu hak verilmekten ziyade, alınacak bir haktır" şeklinde sonuçlandırılmıştır.

Aynı günlerde yeni bir Anadolu seferine çıkmış olan Mustafa Kemal ise gittiği her yerde halkın dikkatini "kadının toplum içindeki yeri" üzerine çeken konuşmalar yapmaktadır. Aynı gaye ile, bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümeyen bir topluma uygarlaşma şansı tanımayan Mustafa Kemal'in ve arkadaşlarının sayesinde, 3 Nisan 1930 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Yasası ile Türk Kadınları'na belediye seçimlerine katılma, yani ilk kez seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Daha da önemlisi; 4 Aralık 1934 tarihinde kadınlar, milletvekili seçme ve seçilme hakkını almışlardır.

Ancak, Kurtuluş Savaşı'na fiilen katılan; çeteler kurarak savaşan; "kağrı kolları" nı örgütleyerek cephelere yiyecek ve cephane götüren; Yunan'a esir düşen; evladını, kardeşini, eşini şehit bırakan Türk kadınlarının haricindeki kadınlara, siyaset alanındaki bu haklar; emeksiz, zahmetsiz, karşılıksız birer armağan gibi sunulmuştur. Oysa, Batı ülkelerinde kadınlar "eşit oy hakkı", "eşit işe eşit ücret" gibi taleplerle uzun süre mücadele vermişlerdir. Bugün, insan hakları, demokrasi ve eşitlik açısından ileri durumda olan ülkelere dahi kadınlar eşit olarak temsil edilemiyorken Türk kadınına armağan edilen bu hak hala yeterince benimsenememiştir. Ne erkekler, ne de kadınlar tarafından tam anlaşılıp savunulamamaktadır.

Kurtuluş Savaşı'nın mücahit kadınlarından Kara Fatma, o günlerin gazetelerinde çıkan bir yazıda; "Savaş bitmedi, şimdi yeni bir savaş başlıyor. Ben okuma-yazma bilmeyen bir köylü kadınıym. Şimdi İstanbullu ablalarımızdan bir şey istiyorum. (Bu İstanbullu abla deyimi, okuma yazma bilen aydın kadınları tanımlamaktadır) Evet, onlar bizim de gelişmemizde, cahillikten kurtulmamızda bize yardımcı olsunlar, bize el uzatsınlar, okuma-yazma öğretsinler" demektedir. Kurtuluş Savaşı'na fiilen katılmayanlar - kadınlar ve erkekler - Fatma Bacı'nın, memleketi kuranların, Cumhuriyeti kuranların emeklerine, gayretlerine, Anadolu insanının güzelliğine eşdeğerde bir mücadele vermemişlerdir. Onları eğitemeyip, savaştan sora evinin kadını olmaya mahkum ederek toplumda kendi kendine savaş sırasında kazandığı erkekle yanyana konumu yeniden silmişlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmek gerçekten çok önemli bir haktır kadınlar için, ama yeterli değildir. Bu kullanılması gereken hak olmasına rağmen daha çok bir göstermelik dekor niteliğinde kalmıştır. Halbuki, toplumun yarısı kadınlardan oluştuğuna göre kadın bakış açısının bir ülkenin sorunlarının çözülmesinde en önemli faktörlerden biri olması ve milletvekillerinin yarısının kadın olması oldukça doğaldır. Ancak, Türk kadınının meclise girişi önemli bir atılım, bir artı değer getirmemiştir. Sayıca az da olsa, politika dünyasında kadına rastlanmaktadır. Kadın görüntüsüyle beraber, erkek dünyasında, erkek tarzında ve erkekler için politika yaptıkları için kadın olarak varoluşları ile sorunların çözümlenmesinde kadın bakış açısını yerleştirememektedirler. Bu durumda, birçoğunun kadın sorunlarına yabancılaşmış, günlük çıkar takıntılarından öteye gitmeyen bir erkek politikacıdan farklı hiçbir yönü olmamasının da katkısı bulunmaktadır. Dünyada, kadın başbakana sahip olan ender ülkelerden biri olup, kadın sorununa (ülkemizde büyük bir problemken) bakış açısının hiç değişmemesi de bunu kanıtlamıyor mu?

Önemli olan, yaptırım gücü kabul edilmiş çeşitli örgütlenmeleri kurabilmektir. Siyasi partiler bağlamında bir örgütlenme dışında, toplumun önemli sorunlarında sesini duyurmasını bilen, ilkelerin yoldan saptırılması halinde bilinçle başkaldıran, bilimsel gerçeklerle hareket eden, barışçı, bilinçli, özverili örgütlenmeler ile bu sorunların üstesinden gelinebilir.

Türkiye'de yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun yaşamı, evde, ekonomide, siyasette ve sosyal hayatta erkek egemen kurumlara bağlanmış gibi görünse de, kadının eve kapanışı ve erkeğin öncelikli rollerinden biri olarak görülen bu "himaye edilmesi gereken insan", "korunmaya muhtaç" biçimindeki geleneksel görüş ekonomik ve demografik alandaki gelişmeler nedeniyle değişmeler göstermektedir. Fakat, ne yazık ki, bugün Türkiye'de kadınlar hala erken yaşlarda evlendirilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Çocuk ve yaşlı bakımını üstlenen kadın, yaptığı işin maddi karşılığı

olmadığı için ülke ekonomisine katkıda bulunmuyor görünmektedir. Kadınların büyük kısmı tarım kesiminde ve ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadırlar.

Toplumsal ilişkilerin içinde, kadının birey olma yönündeki çabaları da kültür, gelenekler ve kanunlar tarafından engellenmektedir. İyi kadın tanımı, iyi anne ve iyi eş anlamına getirilmektedir. Bu kasıtlı kültürlenme kadın gibi düşünme, kadın gibi davranma rolünü kadınlara benimsetmektedir. Örneğin, bir televizyon reklamında, erkek barda arkadaşlarıyla eğlenirken ya da futbol maçı izlerken, kadın evde kocasına mutlu yuvalarının, mutluluk kaynağı mutfağında börekler açıyor ve böylece "bazı Türk erkekleri bugünlerde evlerine daha bağlı" mesajı verilmektedir.

Ayrıca, herhangi bir metanın pazarlanmasında da kadın ve vücudu kullanılmaktadır. Kadın bedeni, erkek hakim kapitalizmin elinde "cinsel meta" haline dönüştürülmüştür. Lüks otomobillerin, gazetelerin, her türlü mutfak ve yemekle ilintili malzemelerin reklamlarında, satılan şeyden daha çok ilgiyi çeken kadınlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu da; pasif, uysal, bağımlı kadın tipinin; yalnızca ev işlerinin otonom uygulayıcısı kadınlar için değil, düşünmeyen, düşünmediğini bile düşünmeyen tüm kadınlar için geçerli olduğunu göstermektedir. Kulaktan dolma fikirlerden oluşan, "erkek düşmanlığı veya kadın üstünlüğü" biçimindeki tabansız bir anlayış içinde olmanın hiçbir yararı olmadığı görülmüştür. Her ırktan, her dinden, her ulustan, her öğrenim düzeyinden, her yaştan kadının hissettiği baskı ve ezilmeyi, yalnızca kadın olmaktan kaynaklanan sorunları, göstermek ve bunların çözümlenmesini sağlamak için, erkeklerin de savunduğu, sahiplendiği bir anlayış gereklidir.

Toplumda, cinsiyete dayalı iş bölümü de "doğal" kabul edilmektedir. Kadının doğası gereği, duygusal olduğu kabulü üzerinden bunun edilgen yapıya gerekçe gösterilmesiyle kadına öğretmenlik, hemşirelik gibi işler uygun görülmektedir. Meslek seçiminde yetenekleri ve zekasından daha çok evine ve mutfağına ayırabilecek zamanı olması, iyi bir anne ve iyi bir eş olmak için görevlerini yerine getirmeye vakti kalması ve evinin mutluluğunu sağlayabilmesi gibi faktörler göz önünde bulundurulmaktadır. Yeni bin yılının Türkiye'sinde ise, çalışan kadının bir tanımı da 2 mesaili, 2 işverenli, 2'li sömürülü, 2 işyeri olan ağır bir işçi olarak yapılabilir. Bir meslek sahibi olsa bile, kadın, çalıştığı alanda erkek hakimiyetini hissetmektedir.

Çocukluk döneminden itibaren giysilerin rengiyle ve oynanması için alınan oyuncaklarla toplumsal kadın rolü belirlenmektedir. Aynı şekilde yetiştirildikleri için, annelerin de yadırgamadığı, suskun, sürekli onaylayan, güçsüz bir şekilde büyütülen kadınlar, aynı annelerin, haylazlıklarıyla gurur duyup, belli bir yaştan sonra söz geçiremedikleri, aksine emir aldıkları erkek çocuklarıyla aynı dünyayı adaletsiz olarak paylaşmaktadırlar. Namus adı altında korkutulup, intihar etmeleri ya da namus uğruna öldürülmeleri nadir rastlanan olaylar değildir. Erkekler de göğsü kabara kabara, "namus cinayeti abi" diyerek hapisanelerde saygıyla karşılanmaktadırlar. Çünkü, onlar toplumu ahlaksızlardan (!) kurtarmış ve toplumsal görevlerini yerine getirmişlerdir. Kadının cinselliği bedeninin bir parçası değil, erkeğin namusu, toplumsal ahlakın, aile şerefının bir parçası kabul edilmektedir. En modern (!) kocalarından bile dayak yedikten sonra çocukları "orta malı" olmasın diye kendileri "ev malı" olmayı kabullenen birçok kadın bulunmaktadır.

Ailenin gelirlerinden haberi olmayan kadınlar, kendisi çalışıyor dahi olsa, kazandığı parasını getirip "evin reisi"ne teslim edenler hiç de az değildir. Sonuçta, gelirden haberi olmayan kadın, gider yapmayı kendine hak görmemektedir. Düşük ya da orta gelir düzeyindeki Türk ailelerinde, evin ve çocukların gereksinimleri ön plana alınarak, çoğu zaman da erkeğin giderinden sual olunmayarak kadın, yine doğal olarak; geri planda kalmaktadır. Geleneksel aile yapısındaki Türk kadını; faydalanmadığı, ulaşamadığı birçok şeyin ne varlığının farkında ne de eksikliğini duymaktadır. Ancak, bu önemli sorunların toplumun gelişmesi ile çözümlenebilecekleri bilinmektedir.

Ama sağlık sorunları için durum aynı değildir. Dünya Sağlık Örgütü, "Sağlık"; "bireyin, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan bütünüyle iyi olması" şeklinde tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1998 yılında, yayınladığı bildiriye, kadının fizyolojik göreviyle ilgili olarak şöyle ağır bir bilanço sunulmaktadır. Dünyada her 1 dakikada 380 kadın gebe kalmaktadır. Bu gebeliklerin hemen hemen yarısı planlanmamış ya da istenmeyen gebeliklerdir ve 110 kadında gebeliğe bağlı komplikasyon gelişmekte, 40 kadın sağlıksız düşük yapmakta ve her 1 dakikada 1 kadın ölmektedir. Tüm anne ölümlerinin %99'u gelişmekte olan ülkelerde yalnızca %1'i gelişmiş ülkelerde meydana gelmektedir. Ölen kadınlar yaşamlarının en güzel ve verimli dönemlerinde kaybedilmektedirler.

Ayrıca, her yıl dünyada yaklaşık 8 milyon bebek, yaşamlarının ilk 1 ayında, çoğu da doğumu izleyen ilk birkaç gün içerisinde ölmektedir. Bu 8 milyon bebeğin ölümü, genellikle gebelik ve doğumda anne ve bebeğe yetersiz bakım verilmesine bağlıdır. Tüm bu rakamlar, genellikle pahalı ilaç, araç-gereç ya da ileri teknoloji gerektirmeden temel sağlık hizmetleriyle kolayca önlenabilir nitelikteki bu ölüm ve sakatlıkları azaltabilmek için, kadınlara üreme sağlığı hizmetinin verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır ve bu rakamların, bu kadar kabarık olmasının bir nedeni de, annelik ve üremenin bir hak olarak görülmemesi, üzerinde kadının söz sahibi olmamasıdır.

Türkiye'de de her bölgede değişen miktarlarda olmak üzere, birçok ülkede kadının üreme hakları, üreme yeteneği ve bunun ne zaman, nasıl olacağına dair karar verme hakları yok sayılmaktadır. DSÖ ise "Üreme Sağlığı"nı, üreme sistemi, onun fonksiyonları ve işleyişine ilişkin bütün alanlarda sadece bir hastalık ya da sakatlık olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan bütünüyle iyi olma durumudur" şeklinde tanımlıyor. Bu bağlamda insanlar, tatmin edici ve güvenli bir cinsel yaşama, üreme yeteneğine ve bunun ne zaman, nasıl olması gerektiğine karar verme özgürlüğüne sahip olmalıdırlar ve bunun gerçekleşebilmesi için de kadın ve erkeklerin kendi seçecekleri, yasalara aykırı olmayan doğurganlığı düzenleme yöntemleri ve yine kendi seçecekleri, güvenli, etkili, maliyeti uygun ve kabul edilebilir aile planlaması yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmaları ve bunlara ulaşabilmeleri sağlanmalı, kolaylaştırılmalıdır. Ayrıca kadının gebelik ve doğumu güvenli koşullarda geçirmesi de sağlanmalıdır. Bunlar, hiçbir insan için "lüks" kapsamında kalmamalı, esas olmalıdır.

21. yüzyılda artık;

- Hiçbir kadının yaşamı, gebelik nedeniyle tehlikeye atılmamalıdır. "Çok erken, çok geç, çok sık aralıklarla ya da çok fazla sayıda" yani riskli gebelikler azaltılmalıdır.
- Hiçbir çocuğun yaşamı, özellikle de, cinsiyeti yüzünden tehlikeye atılmamalıdır.
- Kadınlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı dahil, doğurganlıkları ile ilgili konularda söz sahibi olabilmeli ve özgürce karar verebilmelidirler.
- Hiç kimsenin yaşamı, sağlık hizmetlerine, cinsel sağlık ya da üreme sağlığı hizmetlerine ya da bilgi ve danışmanlığa ulaşamama nedeniyle tehlike altında kalmamalıdır.
- Hiç kimsenin yaşam ve özgürlükleri, cinsel taciz, saldırı ya da cinsel istismar nedeniyle kısıtlanmamalıdır.
- Kadınlar, yaşadıkları, maruz kaldıkları cinsel taciz ve ilgili olaylarla bireysel başetme mecburiyetinde kalmamalı, sessiz ve tepkisiz kalmamalıdır. Hukuk sistemleri bu konularda daha elverişli ve destekleyici hale getirilmelidir.
- Kültürümüz açısından büyük ölçüde ahlaksal bir yönü bulunan "kızlık zarı denetimi" bu denetime maruz kalanları ruhsal çöküntüye sürüklemektedir. Hiç kimse böyle bir denetime mecbur bırakılmamalı ve en azından maruz kalanların güvenilir programları ile tıbbi, sosyal ve psikolojik destek hizmeti alabilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Türkiye'de Kadının Durumu, T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.
2. Medya, Şiddet ve Kadın; 1993 yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Yayın No: 81, Ankara, 1994.
3. İçli TG, Öğün A, Özcan N. Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu, T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995.
4. Akın A, Aslan D. Cumhuriyet ve Kadın, Sağlık ve Toplum, 8: 3-4, 5-10, 1998.
5. İnan A. Çağdaşlaşmada Kadın Hakları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 2, 331-334, 1985.
6. Health Population and Development, WHO-Position Paper ICPD-1994 Cairo, WHO publication-Geneva 1994.
7. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi için hazırlanan birleştirilmiş 2. ve 3. Ülke Raporu T. C: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1997.
8. Implementing ICPD and Beijing-Report of a Day of Dialogue on Women's Health. Publication of British Medical Association, London, 1996.
9. Çobanoğlu Z. Kadın Hakları, Anayasa ve ilgili Uluslararası Sözleşmeler, 1997-1998.
10. Eren N. Cumhuriyet ve Sağlık, Tıp 21 Aylık Tıp Dergisi, 3-8, Ekim, 1998.
11. Saygın I. Kadınlar ve Erkekler Hakkında Bildiğimiz Birkaç Şey, Aksu Bora'nın Önsözünden, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.